

K **franz**

Reiner Stach / Kafka / Roky rozhodování /argo

Překlad této knihy byl podpořen z prostředků Goethe-Institutu v Praze.
Die Übersetzung dieses Werkes wurde vom Goethe-Institut in Prag gefördert.

Kniha vychází s finanční podporou hlavního města Prahy.

Kniha vychází za podpory Česko-německého fondu budoucnosti.
Herausgegeben mit freundlicher Unterstützung
des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds.

Přeložil Michael Půček

Originally published as: „Kafka – Die Jahre der Entscheidungen“

© Argo, 2017

© S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2002

Translation © Michael Půček, 2017

ISBN 978-80-257-2347-0 (váz.)

ISBN 978-80-257-2358-6 (e-kniha)

Ulrice

Život pražského židovského pojišťovacího úředníka a spisovatele dr. Franze Kafky trval 40 let a 11 měsíců. Z toho připadlo na školní a univerzitní vzdělání 16 let a 6 a půl měsíce, na zaměstnání 14 let a osm a půl měsíce. Franz Kafka odešel do penze ve věku 39 let. Zemřel na tuberkulózu hrtanu v sanatoriu blízko Vídně.

Kromě pobytů v Německé říši – převážně víkendových cest – strávil Kafka asi 45 dní v zahraničí. Navštívil Berlín, Mnichov, Curych, Paříž, Milán, Benátky, Veronu, Vídeň a Budapešť. Celkem třikrát spatřil moře: Severní, Baltské a italskou Adrii. Kromě toho se stal svědkem jedné světové války.

Franz Kafka se nikdy neoženil. Byl třikrát zasnoubený: dvakrát s berlínskou úřednicí Felicí Bauerovou, jednou s pražskou sekretářkou Julií Wohryzkovou. Měl milostný poměr pravděpodobně s dalšími čtyřmi ženami, kromě toho udržoval sexuální kontakty s prostitutkami. S jednou ženou žil necelých šest měsíců ve společném bytě. Neměl žádné potomky.

Jako spisovatel zanechal Franz Kafka asi čtyřicet dokončených prozaických textů, z nichž za povídky jich lze – pojmemeli definici literárního žánru velkoryseji – označit devět: *Rozsudek*, *Topiče*, *Proměnu*, *V trestanecké kolonii*, *Zprávu pro jistou akademii*, *První hoře*, *Malou paní*, *Umělce v hladovění*, jakož i *Zpěvačku Josefínu aneb Myší národ*. Texty, které Kafka sám považoval za dokončené, čítají v dnes směrodatném kritickém vydání jeho děl asi 350 tiskových stran.

Franz Kafka po sobě navíc zanechal asi 3400 tiskových stran deníkových záznamů a literárních fragmentů, včetně tří nedokončených románů. Všechny tyto rukopisy měly být podle poslední vůle, již Kafka adresoval svému příteli Maxi Brodovi, zničeny; blíže neurčenou, ale značnou část rukopisných sešitů zničil on sám. Brod se však Kafkovými příkazy neřídil, nýbrž jeho pozůstalost, jakmile ji měl k dispozici, zveřejnil. Publikováno bylo v plném počtu i těch asi 1500 Kafkových dopisů, které se zachovaly.

„Jak se daří?“ „Děkuju, nějak se žije.“ Život je stav, žádná činnost. Jestli člověk nějaký život *měl*, se ukáže až na konci. V roce 1892 uveřejnil Italo Svevo svůj první román, prototyp moderního úřednického románu: *Život*¹. Hlavní postava, nevýznamný pisálek jménem Alfonso Nitti, působí jako zlomyslně předjímaná karikatura Kafky. Ani Alfonso není s to dobýt si erotické štěstí, i jeho rozhodnost je ochromena prázdnotou nekonečných hodin strávených v kanceláři, během nichž se upíná k iluzi budoucí tvůrčí činnosti, zatímco ve skutečnosti nevytvoří nic víc než několik ubohých zlomků. Svevo uvažoval původně o jiném titulu: „Un inetto“ („Neschopný“, „Budižkničemu“), dřív než se rozhodl pro stručný, a tudíž působivější název *Una vita*. Nepomohlo to, hrdinovu paradigmatickosti nikdo nerozpoznal, a není jisté, zda informace o tomto románu pronikla až ke Kafkovým uším.

Život? Uplatníme-li na Kafkovo fyzické bytí měřítko hédonistických západních společností 21. století, je výsledek vskutku zdrcující. Osmdesát let života považujeme za přiměřené biologické minimum. Čtyřicátník je na vrcholu sil a nemyslí na konec. Když se přesto dostaví, hovoříme o *polovičním* životě, jenž mu byl dopřán, o nedovršenosti a nesmyslnosti.

Tento zásadní deficit se umocní, vezmeme-li v potaz soudobé rozhodující parametry ohledně bilance libosti a nelibosti: zdraví, sexualitu, rodinný život, *fun* a *adventures*, nezávislost, úspěch v zaměstnání. Kafka sice zdaleka nepředstavoval okrajovou existenci, byl sociálně začleněn a dotáhl to nakonec na zástupce vedoucího oddělení pod penzí. Ale své povolání rád neměl a omezená jistota byla vykoupena neúměrně dlouhou a náročnou výuční dobou – časem vyměřeným k životu. Prostory

pro rozhodování, rozmanitost možností, které si dnes pro sebe nárokují už mladiství jako samozřejmost, zůstaly pro Kafku nedosažitelné. Ještě jako třicetiletý bydlel u rodičů, život strávil s výjimkou několika málo měsíců v jednom a téžze městě, uprostřed malého, téměř neměnného kruhu přátel. Veškerý jeho majetek pohltila nemoc a hyperinlace. Ze ‚světa‘ viděl málo, a i to málo téměř pokaždě v neustálém spěchu, pod tlakem regulace omezující pracovní volno. Zcela sporé byly i jeho pokusy najít si náhradu: plavání, veslování, cvičení, práce na zahradě, zotavování v sanatoriu, výlety na venkov a skrovné výstřelky v pražských vinárnách. Šokující ale je především nepoměr mezi celoživotními zoufalými snahami, které Kafka vynakládal na sexuální a erotické uspokojení, a skromným, vzácným štěstím, jež mu nikdy nebylo dopřáno dávat ani přijímat volně a svobodně.

K těmto omezením a ztrátám se přidávaly nesmírné oběti času a energie, které Kafka přinášel literatuře. Akt psaní považoval za vlastní ohnisko své existence, psaní ho uklidňovalo a stabilizovalo, zdařilé texty ho naplňovaly štěstím a sebevědomím. Ale i tady je však vnější bilance, ten poměr mezi vynaloženým úsilím a získaným výnosem téměř bizarní. Na každou stránku rukopisu, která mu stála za zachování, připadlo deset, možná dvacet stran, jež chtěl zničit. Všechny literární projekty, přesahující rozsahem povídku, ztroskotaly. Totéž platí o pokusech v jiných literárních žánrech: Kafkovi zůstal nepřístupný jazyk lyriky, neuskutečnil se záměr s autobiografií a bez hmatatelného výsledku zůstalo také několik polovičitých pokusů na poli dramatu. Představme si, že by se našly v pozůstalosti nějakého skladatele kromě několika málo dokončených komorních skladeb desítky rozepsaných kompozic, včetně tří nedokončených symfonií. Ztroskotanec, neschopný člověk? Tuto situaci nemající obdoby v dějinách literatury se Brod snažil dlouhá léta zastírat tendenční vydavatelskou strategií. Avšak zastírat dnes už není co, máme k dispozici kritické vydání děl a neúprosně vnímáme, že Kafka jako spisovatel zanechal hromadu trosek.

Život jednotlivce budí pozornost, dělá dojem, působí tím víc, čím víc rozšiřuje svůj rádius. Majetek, výkony, kariéra, vliv, moc, sexuální partneři, vlastní potomci, obdivovatelé, následovníci, nepřátelé: To je ona

téměř *horizontální* dimenze, onen sociální rozměr existence, který ji zviditelňuje a vyčleňuje z anonymního proudu. Způsobem, jenž se na první pohled zdá naivní, se Kafka po celý život zabýval otázkou, jak se taková oblast působnosti stabilizuje, jak si člověk ve světě vytvoří prostor. Byl vášnivým čtenářem životopisů, ale dojem, že je hltač bez výběru, klame. Rakouská hraběnka z 18. století, vojevůdce, filozof a divadelní autor z 19. století, majitel plantáží, polární badatel a socialistická aktivistka z 20. století – jejich světy mohou být vzájemně neslučitelné, ne však strategie a triky, jimiž svůj už jednou vybojovaný okruh působnosti bránili a zvětšovali, strategie, z nichž by se možná – jak Kafka doufal – dalo v celkovém přehledu vydestilovat *umění života*.

V tomto umění to nedotáhl daleko. Kafkovy rozmanité nezdary jsou zjevné a nesporné, a první čtenáři jeho deníků a dopisů propadli dokonce dojmu, že se musí jednat o nesmírně izolovanou, křehkou, téměř nemateriální bytost, uvrženou ve své společenské realitě do jednoho bodu s *nulovou oblastí působnosti*. Neportrétoval se tak nakonec i on sám, nemluvil snad dokonce o „náhražce“ života? Ale ano. Ještě se ho však nenaučili číst. Duch, hmyz, povětrný pes, opice, slepý krtek, Věčný Žid – vše bylo bráno naprosto doslova. *Nikoli z tohoto světa*, to byl Kafka ve třicátých a čtyřicátých letech.

I dnes by biografie Franze Kafky, jež by se nazývala *Život*, upadla do podezření kvůli (pravděpodobně neúmyslné) ironii. Skutečnost, že jsme si už víc ujasnili jeho sociální vztahy, že nám takřka fyzicky kráčí v ústrety – k čemuž přispěly v neposlední řadě četné zveřejněné fotografie z jeho okolí –, na tom změnila jen málo. A kdyby se někde objevil několikavteřinový film ukazující Kafku v pohybu, nebo váleček z diktafonu s jeho dochovaným hlasem, byli bychom příjemně překvapeni, ale mnoho by se tím nezískalo. Nedokážeme si ho představit, tady, v křesle naproti, u pokladny v supermarketu, u pultu v hospodě na rohu. Přetrvává jakási kulturní svatozář, jež si vynucuje odstup, jakási cizost, *jinakost*, na niž nezapomínáme ani na okamžik a která téměř neprůhledně souvisí s jeho nezdarem, jakož i s jeho slávou.

Nutí nás pohybovat se na úzké hraně. Na jedné straně skrovná životní bilance, hluboká ztráta, jež vypadá o to hrozivěji, čím víc Kafkovu existenci převádíme na něco uchopitelného, čím víc ji takřka obnažujeme.

Na druhé straně slepé uctívání auratičnosti, které se neptá, jakými oběťmi štěstí a svobody, jakým psychickým žalem, ne-li utrpením, je tak jedinečné dílo vykoupeno. Tento život se tak jako tak neodhalí, a v obou postojích, tolik je jisté, se skrývá moment barbarství.

Avšak otázka, co tedy takový člověk ze života vlastně měl..., je zrovna tak nevyhnutelná, jako je nevyhnutelný údiv nad nepochopitelným. Takovým pochybnostem se nevyhne žádný čtenář Kafkových deníků a dopisů, a už vůbec ne autor biografie – ledaže by svého protagonistu pozoroval tak nezúčastněně jako preparát pod sklem. Ale o otázce, zda nebyla cena příliš vysoká, nerozhodujeme my. Toto rozhodnutí činí každá epocha, každá sociální skupina, každé individuum podle měřítek, jež nelze jen tak beze všeho přenést do jiných kontextů. Jelikož ale tato měřítká představují zároveň silné impulzy podněcující jednotlivce nastavit výhybky tak či onak, hledat své štěstí tu či onde, bude každý, kdo je opomine, nebo dokonce nahradí vlastními kritérii, stát před cizím životem jako před neproniknutelnou záhadou, jíž nemůže čelit jinak než pochybnými vysvětleními a mravokárnými poznámkami pod čarou. „To je právě bída triviálního životopisectví,“ poznamenal Wolfgang Hildesheimer v předmluvě ke svému životopisu Mozarta. „Na všechno nachází jednoduchá vysvětlení v mezích pravděpodobnosti, jež je nám dostupná a ladí s dosahem našich prožitků.“²

Tato otázka po hermeneutickém horizontu je o to naléhavější, čím nezávislejší a tvořivější je člověk, jehož se snažíme pochopit. Bohatství Kafkovy existence se rozvinulo převážně v psychické sféře, v neviditelném světě, ve *vertikální* dimenzi, jež nemá se sociálním prostředím zdánlivě vůbec nic společného, a přesto jím všude, v *každém bodě* proniká. Kdo se ocitá pod vlivem prvotních dojmů z četby *Nezvěstného* nebo *Zámku*, jen stěží pochopí, že nikterak nezáleží na autorově povolání, rodinném stavu, zálibách a averzích. Tento dojem zcela autonomní niternosti posilují dokonce i deníky: Kafkova schopnost zachytit situaci jedním pohledem, a přesto s nejvyšší ostroší, odfiltrovat podstatné jednotlivosti, vycítit skryté souvislosti, a to vše zachytit přesnými obrazy prosyceným, všem neostrostem se vyhýbajícím jazykem – je schopností hraničící se zázračností a vymykající se jakémukoli přijatelnému sociálnímu nebo psychologickému vysvětlení. Říká se tomu

„genialita“. Genialita však je nehistorická, nemá pevné místo, vychází, a nelze to říct jinak, z *hloubky nitra*, a je-li něco takového vůbec v lidských silách, pak – aspoň si to tak představujeme – by to muselo být možné kdekoli a kdykoli. K čemu potom ale životopis? Abychom zjistili, že i génius jí a tráví?

Samozřejmě, pojem geniality je vágní. „Geniální“ může být závodní kůň (abychom zmínili slavný Musilův příklad), naproti tomu spisovatel, jenž něco vytvoří, nechce být chválen za to, co mu jen tak padá do klína. Nemluvě o literární vědě, jejíž úloha přece spočívá právě v tom, aby zdánlivě jedinečné začlenila do dějin: Pro ni je „genialita“ metodologickou potíží, a kdo tento pojem použije spontánně, projeví se jako amatér.

Ale literární vědu předchází literatura. Je naprosto nepředstavitelné, že by sečtělý čtenář s vyvinutou schopností recepce před četbou Kafkových textů neměl nikdy šokující zkušenost s genialitou – a to dokonce ani tehdy, když mu tyto texty připadají bez humoru, přepjaté, kruté nebo temné. Kafkův svět je nevábný a trvá dlouho, než se do něj vpravíme. Přesto jeho věty pronikají pod kůži, nutí k zamyšlení, nelze jim uniknout. Nevyhnutelně se vkrádají dvě otázky: „*Co to všechno znamená?*“, zní ta první, „*Jak něco takového vzniká?*“ ta druhá. A podle toho, kterou výzvu čtenář vyslyší, dostane se buď do džungle výkladu díla, nebo do potíží s neřešitelnou životopisnou křížovkou.

Sám Kafka vyvolával znova a znova obraz niterné propasti, v deníku, jakož i v dopisech: „To jediné, co mám, jsou jakési síly, které se v hloubce, jež není v normálním stavu vůbec rozeznatelná, koncentrují v literaturu...“⁴³ „Naprostá lhostejnost a tupost. Vyschlá studna, voda v nedostupné hloubce a ještě nejistá.“⁴⁴ A podobně v nesčetných variacích. Pravda nepřichází shůry jako vnuknutí či milost; a nepochází ani z bohatství světa, ze smyslových zkušeností, z práce nebo z lidské účasti; pravdivá literatura přichází jediné z hloubky, a co v ní nemá své kořeny, je vymudrované, je pouhou „konstrukcí“. Obraz je zřejmý, evidentní je to přinejmenším *pro něj*, pro jeho *případ*, i když bychom asi namísto Kafkou mnohde vzývané „pravdy“ použili raději opatrnější pojem autentičnosti. Je-li však tomu tak, vypovídá-li obraz obtížně přístupné vnitřní hloubky něco o Kafkově mnohdy ohromující, někdy však také

zcela selhávající estetické schopnosti, pak nezbývá nic jiného než ho tam následovat a sestoupit dokonce ještě hlouběji a porozhlédnout se.

„Opět další kniha o Lessingovi!“ poznamenal si jednou do deníku Hebel. „A kdyby snad Lessing vstal z mrtvých, nemohl by o sobě říci už nic nového.“ To přesně vystihuje pocit studenta prvního ročníku, který si prohlíží v knihovně germanistiky oddíl s písmenem ‚K‘. Kafky je tu na běžné metry. Ohmatané ‚souhrnné interpretace‘ z padesátých a šedesátých let, příručky a komentáře k jednotlivým pasážím, sebrané stati, hrůzu nahánějící těžké, a přesto dávno překonané bibliografie a nakonec nedozírné řady akademických monografií ke struktuře fragmentu X, k vlivu autora Y nebo k pojmu Z ‚u Kafky‘. O nic lepší to není na internetu. Americký student, jenž by byl natolik naivní a chtěl si zadáním vyhledávacího dotazu ‚Kafka‘ opatřit několik základních informací, by se mohl těšit z výběru víc než 130 000 anglickojazyčných odkazů – to je dvakrát tolik než pro heslo ‚Humphrey Bogart‘ a pořád ještě o trochu víc než pro ‚Goethe‘. Ano, lze pochybovat, zda by nám Kafka, kdyby vstal z mrtvých, mohl sdělit ještě něco překvapujícího.

Při pohledu zblízka následuje vystřízlivění. Většina z toho jsou spekulace vycucané z prstu nebo akademická povinná cvičení. Neexistuje žádná sebenesmyslnější teze, kterou by někdo někde nezastával, žádné metodické soukolí, jež by Kafkovo dílo už nesemlelo. A mezi tím specializované výzkumy podobající se autistickým hrám: Předpokládaného adresáta si nedokážeme vůbec představit. V téměř každé práci se nachází půl tuctu klasických citátů, kromě toho se hojně citují navzájem. Vypadá to jako soběstačný podnik, něco na způsob kultu, k němuž člověk přístup má, nebo nemá. Přičemž zaráží, že těch několik perel, které lze objevit – skvostně napsané eseje, dráždivé hry myšlenek –, pocházejí vesměs od *neodborníků*.

Zklamáním je rovněž překypující rozmanitost internetu: Ponecháme-li stranou pestré obrázky, okrasné písmo a animace v javě, prokáže se web jako zcela druhořadé médium. Téměř vše, co je k tématu Kafka zajímavé, pochází opět z oddílu s písmenem ‚K‘, kde bychom si to bývali mohli přečíst pohodlněji; nemluvě o tom, že se tu nespouštějí žádné filtry kvality obsahu – se známými následky. Jevišťe onoho nejmladšího

média se řídí zásadou opakování a bezstarostného plagiátu a nyní jde jen o to, jestli tato hra představuje vzestup, parodii nebo už úpadek Kafkova kultu.

Laik, který by se chtěl dozvědět víc, vyčerpaně obrátí své naděje k biografii. Inteligentní, barvitý životopis, pokud možno ilustrovaný, napsaný autorem ztělesňujícím nejnovější poznatky výzkumu, aniž by se tím neustále chlubil – to je, podle všeobecného názoru, stále ještě spolehlivá cesta, jak se s nějakým klasikem seznámit. Koneckonců se nikdo už nemusí obávat, že bude odyt letopisnými daty a otřepanými citáty ze života světce, protože časy, kdy se životopisy tvořily jako konfekční zboží, jsou pryč. Nároky drasticky stouply a nejnovější standardní biografie o Goethovi, Schopenhauerovi, Wittgensteinovi, Thomasi Mannovi, Virginii Woolfové, Nabokovovi, Joyceovi a Beckettovi vyvolávají právem otázku, zda by se životopis neměl konečně povýšit na samostatný literární žánr.

Avšak tady čeká další překvapení. Velká biografie Franze Kafky neexistuje. Skrovný je dokonce i počet pokusů o souhrnný životopis a celosvětově se nemůžeme dosud pochlubit víc než třemi čtyřmi úvody, jež by stály za přečtení. V Německu, kde se Kafkovým jazykem čte a mluví, nemáme, tři čtvrtě století od jeho úmrtí, půlstoletí od prvního potřebného vydání díla, Kafkovu biografii *ani jedinou* – s výjimkou životopisu jeho mládí od Klause Wagenbacha, který lze stěží sehnat i jako antikvární, a kromě rovněž dávno rozebrané *Příručky o Kafkovi* (Kafka-Handbuch) od Hartmuta Bindera, do níž se vzhledem k slovníkovému stylu spíš jen nahlíží, než aby se četla. Jsme v pokušení označit to za přiznané manko historické recepce, za anomálii, jež naléhavě vyžaduje objasnění. Co se tu stalo? Odkud se to náhlé mlčení v celé té vřavě bere, odkud ta plachost?

Určitě to není způsobeno nedostatkem materiálu. Existují sice stále ještě bílá místa značného rozsahu, ale celkově se od sedmdesátých let poznatky o Kafkově životě a životních podmínkách znásobily. Samotná desítky let trvající badatelská práce Hartmuta Bindera přinesla tak obrovské množství výsledků, že ještě ani nelze pořádně posoudit, nakolik se tím náš obraz o Kafkovi dlouhodobě změní. Kromě toho existují materiálově bohaté monografie o Kafkově rodině (Northey,

Wagnerová), o jeho vztazích s nakladateli (Unsel), o otázce Kafkovy židovské identity (Baioni, Robertson), o pražském kulturním prostředí (Spector) a o několika dalších aspektech. Hans-Gerd Koch rozsáhle okomentoval deníky a dopisy, z kritického vydání Kafkových děl, jakož i z edicí faksimilií některých rukopisů lze získat hluboký vhled do tvůrčího procesu. A vůbec už nemluvě o tom, že i dávno známé životopisné prameny jako *Dopisy Felici* nejsou zdaleka ještě systematicky vyhodnoceny. Ve srovnání se suchopárnou černobílou krajinou, kterou jsme ještě v šedesátých letech považovali za „životopisné pozadí“, se jedná o zemi zaslíbenou. Dnes si může autor biografie nabírat vrchovatě. A také musí.

To, že se k životopisnému velkoportrétu přesto sotva kdo odhodlá, musí mít příčiny v předmětu samotném. Kvantita neznamená pouze výhodu: Puzzle sestávající z velkého počtu dílků je zajímavější, ale obtížněji se skládá. Životopisný fakt a životopis nejsou ve stejném vztahu jako sčítanec a součet a úloha životopisce se nevyčerpává pečlivým uspořádáním popsanych kartotéčních lístků a následným uzavřením krabice (i když tomuto zlozvyku zůstávají někteří z nejvýznamnějších specialistů na Kafku dodnes kupodivu věrni). „Co mohu nabídnout,“ píše ve své předmluvě Goethův biograf Nicholas Boyle, „je syntéza vytvořená ze syntéz, a hodnota kompilací, na kterých se má práce zakládá, ji samotnou dlouho přetrvá. Když se však taková syntéza čas od času a pro určité období neprovede, k čemu jsou pak ty kompilace dobré?“ Výstižněji a upřímněji to nelze vyjádřit. Ale ani ambiciózněji. Právě spojení „syntéza ze syntéz“ získává, pokud jde o Kafku, ještě jeden zvláštní smysl, který pomůže tu podivnou biografickou zdrženlivost snad objasnit.

Dejme tomu, že bychom stáli před úkolem napsat životopis významného sportovce. Ten sportovec pochází z rozvrácené rodiny, nějakou dobu měl problémy s drogami, které však překonal, když se během tréninkové přestávky věnoval svým dětem, a navíc se angažoval pro Amnesty International. Schéma takového života poskytuje šablonu pro zpracování biografie: původ, sport jako kompenzace, samotná sportovní dráha, období krize, společenské zájmy, nakonec manželství a děti jako intimní centrum a okno do budoucna. Tematické celky,

ba vlastně i rozdělení kapitol tu jsou jasně stanoveny předem, a pokud autor biografie od začátku nevsadí na techniky montáže a *patchworku*, tak se jeho syntetická práce omezí na to, aby celky navzájem propojil jemnými přechody. Koneckonců nemá čtenář nabyt dojmu, že se tu život odškrťává jako nákupní seznam.

Většina biografii, i těch nejlepších, vznikla asi tímto způsobem: prostřednictvím jakési plástvové metody. Obraz prožitého života se rozpadá nejprve na určitý počet tematických segmentů, které jsou na sobě relativně nezávislé a zpravidla se také musejí nezávisle zjišťovat: původ, vzdělání, vlivy, zásluhy (nebo prohřešky), sociální vztahy, náboženství, politické a kulturní pozadí. A třebaže se tento jasný obraz nakonec ještě tolika dalšími vzájemnými provázanostmi rozmaže: nechce-li autor biografie vystavit svého čtenáře chaotické záplavě, nezbude mu nic jiného, než nejdřív zachovat fikci tematické přehlednosti a jednotlivá témata syntetizovat každé zvlášť: to znamená ‚uzavřít‘ plástve. Pak teprve, druhým krokem, se pokusí slepit jednotlivé buňky dohromady, a to tak, že se prázdný prostor mezi nimi zminimalizuje: syntéza ze syntéz.

Z toho v první řadě vyplývá, že vylíčení života navenek velmi bohatého na události *nezpůsobuje* zrovna ty největší technické problémy, jaké by laik očekával. Vnější události se mohou vyprávět lineárně a často lze věrohodně dokázat, jak vzešly kauzálně jedna z druhé. Popis života proto činí obsáhlejší, ale nikoliv nutně také obtížnějším: Plástve leží v jedné řadě a ideálním vzorem pro tento druh biografie je ‚životní pouť‘.

Zcela jiné požadavky naopak kladou jedinci, u nichž je počet topoi omezený, jejich vzájemná závislost je však stěží patrná: komplexní charaktery, u kterých ‚všechno se vším‘ souvisí. Kafka tu představuje opravdu paradigmatický případ: nepřiliš přizpůsobivý člověk, jenž se celý život potýkal se stále stejnými problémy a který se jen zřídka pouštěl do něčeho nového. Spor s otcem, židovství, nemoc, zápas o sexualitu a manželství, úřednický život, tvůrčí proces, literární estetika: Není zapotřebí žádné obsírné analýzy k pojmenování ohnisek napětí u takové existence, jež se zdá natolik statická, že se musíme zeptat (a otázka položena *byla*), jak dalece tu lze vůbec hovořit o vývoji. Tato síť, jak se zdá, nebyla do světa nikdy rozhozena, byla už prostě *tu*.

Ale právě – síť. Zdá se, že vše je provázané se vším. Kafkův spor s příliš mocným otcem přetvořil jeho židovskou identitu, jeho obraz vlastního těla a jeho sexuální život. Avšak jeho zaujetí pro sionismus a východožidovskou kulturu, jeho hypochondrie a „snahy oženit se“ zas přiostrily vnitřní konflikt v rodině, dokonale zamotaly ten oidipovský uzel. Má se – abychom se na to podívali trochu pozorněji – vylíčit Kafkův vztah k židovství v souvislosti s jeho výchovou, četbou židovských spisů, přátelstvím s Brodem, jeho „světovým názorem“ nebo na základě osobní zkušenosti s antisemitismem? Co je příčina, co následek? Stačí sebemenší vychýlení těžiště a obraz se zásadním způsobem změní, bude možná nesprávný, převrátí se. Kde je hranice přípustného zjednodušení, jež si životopisec smí dovolit, aby procítil ony ozvuky a zpětné vazby, aby je mohl *převyprávět*? Přemíra vzájemných vztahů mezi tematickými plástvemi zcela překračuje možnosti vypravěčské geometrie. Je to, jako bychom stáli před úkolem zobrazit čtyřrozměrný objekt tím, že zhotovíme trojrozměrný otisk, téměř stín toho objektu. Tento úkol je, jak známo, řešitelný, avšak každé myslitelné řešení je vykoupeno ztrátou detailů, a tím zas pozbývá na názornosti. Kousek nitě a žiletka vrhají – za určitých okolností – stejný stín.

Kafka učí skromnosti. Kdo se jím zabývá, musí počítat s tím, že selže. Dal by se uvést bezpočet příslušných sekundárních textů, v nichž je mezi autorovými závěry a porůznu se vyskytujícími Kafkovými citáty tak propastný rozdíl, že čtenáře polévá střídavě horko a zima. Dokonce i ty nejlepší syntetické výtvořiny – vezměme si jen velký esej Eliase Cannetiho *Druhý proces* (Der andere Prozeß) – obsahují pasáže, jež z hlediska jazykové a věcné propracovanosti výrazně zaostávají za těmi Kafkovými. To je nevyhnutelné a tím spíš musí být autorovi biografie jasné, že vstupuje do soutěže, kterou nelze vyhrát.

Ale stejně tak se jí nemůže vyhnout. Od životopisce klavírního virtuosa nebudeme požadovat, aby měl absolutní sluch, ani od životopisce dobrodruha, aby složil kapitánskou zkoušku na plachetnici. Životopisec filozofa by však měl umět přemýšlet a biograf spisovatele psát. To je triviální, ve svých hermeneutických důsledcích však naprosto skličující. Kafka učinil bezpříkladně umíněným a zároveň dokonalým

způsobem z *jazyka* médium vlastního rozvoje. Aby o onom rozvoji mohl autor biografie vyprávět, nezbude mu nic jiného než se chopit naprosto stejných nástrojů, použít naprosto stejné médium.

Tím se však posouvá na místo, které je *obsazené* – a to trvale. Protože Kafka nikdy nespí. Nevloudí se mu fráze, sémantické prohrěšky, nedokonalé metafory – ani tehdy ne, když leží na pláži a píše pohlednice. Jeho jazyk ‚neplyne‘ sám ze sebe, ani nikdy nevystupuje z břehů; je ovládán jako rozžhavený skalpel pronikající kamenem. Kafka nic nepřehlíží, nic nezapomíná. Ze stavů duchovní nepřítomnosti a nudy, na které si znova a znova stěžoval, pociťujeme jen málo, naopak: Tato neustálá duchovní přítomnost se nás dotýká téměř bolestně, protože ho činí nepřístupným. *Někdo musí bdít*. Ostatní však nechává za sebou, jednoho po druhém. Nenajde už cestu domů, odcizuje se světu a lidem, a to navíc naprosto profánním, zvláštním způsobem.

Toto utrpení z jakési hlubší nespavosti zformuloval ve svém románu *Skutečný život Sebastiana Knighta* (The real life of Sebastian Knight) – pojednávajícím o nemožnosti napsat adekvátní životopis – z vnitřní perspektivy Nabokov: „Hladový muž, pojídající pečeni, se zajímá o své jídlo, a ne o vzpomínku na sedm let starý sen o andělech s cylindry; já jsem však měl po celý den všechny uzávěry a klapky a brány ducha otevřeny současně. U většiny lidí má vědomí své dny klidu – mému nebyl dopřán ani poloviční svátek. Tento neustálý stav bdělosti byl mimořádně trýznivý nejen sám o sobě, ale také svými bezprostředními následky. Každá bezvýznamnost působila tak komplikovaně, vyvolávala takovou záplavu asociací, a tyto asociace byly tak choulostivé a temné, tak nevhodné pro jakékoli praktické využití, že jsem se sporné věci buď úplně vyhnul, anebo ji samou nervozitou pokazil.“ To vše pro Kafku platí slovo od slova. Je překvapivé, jak málo toho navzdory všemu „pokazil“: Kamkoli se dostal, tam se osvědčil, jako žák, student, úředník. Nic mu však nešlo ‚od ruky‘, každé rozhodnutí, i to nejnepatrnější, bylo třeba nejprve vytrhnout z onoho proudu asociací. „Vše ve mně hned vyvolává pochybnosti,“⁴⁵ napsal jednou. Vše v něm hned vyvolávalo potřebu psát. Život si ale musel nejdřív převést do jazyka.

Tato zvláštní dialektika duchovní přítomnosti a nepřítomnosti proniká až do hloubky literárního díla. Nesčetné zbytky dne tvořené